

Наталія Малиновська,

начальник відділу конкурсного відбору УАДУ

Володимир Беспятій,

начальник управління прийому,

атестації та розподілу слухачів УАДУ

Особливі вимоги до державних службовців у надзвичайних ситуаціях

Сутність несподіваних подій змушує людей аналізувати причини катастроф та розміри їх наслідків, вивчати шляхи їх попередження. Певної керованості надзвичайні ситуації і процеси, що їх супроводжують, набували поступово із зростанням рівня цивілізованості соціально-економічного буття. Швидкість протікання несподіваних процесів та незосередженість або невизначеність засобів їх подолання інколи настільки несприятливі для управлінців, що доводиться мати справу лише з наслідками, а не з аналізом причин виникнення такого стану. Досвід показує, що будь-яка надзвичайна подія може викликати стресовий стан людини.

Робота керівника не завжди пов'язана з діями у надзвичайних ситуаціях, а досвід його поведінки в таких умовах набувається і корелюється з часом, з загальним досвідом і частотою відповідного впливу інформації про катастрофи. Втрати від помилкових дій під час надзвичайних ситуацій важко перебільшити - вони, як правило, значні і часто незворотні. Тому питанням підтримки високої готовності до дій у надзвичайних ситуаціях слід приділяти всебічну і повсякденну увагу і насамперед через відповідний фаховий відбір на навчання держслужбовців.

У даній роботі окреслені питання, пов'язані із розвитком і функціонуванням загальнодержавної системи запобігання надзвичайним подіям та деяким особливостям відбору слухачів на навчання в Академію державного управління при Президентіві України. Змісту спеціалізованих програм коригування навичок, формування вміння працювати у разі виникнення надзвичайної ситуації будь-якого характеру слід приділяти увагу в подальшому дослідженні.

Найважливішим по ранжируванню серед означених є питання щодо особливості програм коригування та навчання діям у надзвичайних ситуаціях з метою упередження їх негативних наслідків. Варто відзначити, що серйозні за наслідками події виникають не несподівано, вони закладаються фахівцями у проектувально-погоджувальний період, тобто набагато раніше самої події, то існують, так би мовити, ембріонально до збігу обставин, які не були передбачені. Виникає запитання, як має виглядати державна система попередження надзвичайних подій і підготовки кадрів держслужби, щоб у разі виникнення надзвичайної події її негативні наслідки були найменшими, а вірогідність виникнення аналогічної ситуації знижувалася. По-перше, система підготовки має відповідати вимогам щодо оперативності й спеціалізації у разі виникнення надзвичайної події, а по-друге, в структурі системи має відбуватися повномасштабний аналіз попередніх подій, які призвели до виникнення надзвичайної ситуації. Ці дві умови фактично повною мірою охоплюють управління безпекою людини і держави, є необхідною і достатньою умовою для забезпечення практичної надійності процесів управління або умов безпечної життєдіяльності. Такі умови поширюються на всі основні типи надзвичайних ситуацій, які можуть бути класифіковані як природні, техногенні, соціально-політичні. Кожен з названих типів катастроф, що відбулися в державі, має бути відомим у всіх

вимірах (параметрах) і не повторюватись надалі за рахунок отпрацьованих управлінських процедур упередження з необхідною посадовою індивідуалізацією у підготовці керівних кадрів для державної служби. Автори мають на меті дослідити шляхи створення з часом високонадійної державної системи упередження надзвичайних подій.

В Україні вжито ряд загальносистемних і структурних державних заходів щодо запобігання надзвичайним подіям будь-якого характеру. У 1995 р. фактично створено Міністерство надзвичайних ситуацій, на яке покладалось оперативне управління питаннями, які пов'язані з ліквідацією катастроф та їх наслідків. Його структура і мобільність відповідають світовим вимогам, що ставляться до рятувальних процесів. Внаслідок того, що надзвичайні ситуації все ж трапляються, необхідна подальша науково обгрунтована робота щодо керованого усунення недоліків на початковій стадії, якщо існує загроза тенденції переростання у надзвичайну ситуацію. Структурних підрозділів, які б забезпечували повноцінне функціонування Міністерства надзвичайних ситуацій з попередження катастроф немає, та їх аналоги можна знайти у відповідних науково-дослідних установах різних галузей господарства, освіти, науки. Під час цілеспрямованих конкретних дій існуючих структур можуть формуватися завдання щодо створення комплексного державного плану прогностичних робіт.

Урахування психологічних особливостей майбутніх керівних кадрів держслужби, з одного боку, та посилення уваги до поступового процесу наукового вирішення першочергових проблем життєдіяльності сучасного суспільства, а з другого, - потребують комплексного загальнодержавного підходу до управління попередженням катастроф, оскільки вони (катастрофи) мають високу невизначеність на початковій стадії. Якщо необхідність посилення уваги до відбору на держслужбу і подальше просування на керівні посади не викликає сумніву, то методи досягнення мети передбачають подальшу розробку й опрацювання навчальних тестів та коригуючих програм. Позбутися невизначеності при виборі методів попередження надзвичайних ситуацій можна не відразу. Вони не знаходять бажану підтримку через те, що передбачають витрати і за своєю сутністю багато в чому збігаються із суто економіко-господарською діяльністю багатьох дійових осіб. Складність проблем попередження надзвичайних ситуацій у тому, що здебільшого вони потребують вирішення на загальнодержавному і застосування на місцевому рівні. Фактично це питання переростає у спосіб оперативної взаємодії центральних і місцевих органів влади при вирішенні як оперативних, так і прогнозованих ситуацій з розвитку територій. Станом на 2000 р. залишається високим рівень залежності місцевої влади від центральних органів у питаннях життєдіяльності населення сіл, містечок і міст при вирішенні питань бюджету, інвестицій та розвитку території за її пріоритетами.

За п'ять років після створення Академії підготовлено більше трьох тисяч магістрів державного управління, що задовольняє потреби лише в обсязі кількох процентів.

Аналіз процесу вступу в Академію та розподілу і подальшого використання магістрів на державній службі при вирішенні нагальних питань розвитку продукуючих сил держави висвітлює невраховані питання щодо розв'язання конкретних нестандартних завдань з можливими наслідками. Рішення Вченої ради Академії щодо створення психологічної служби віддзеркалює стан справ цього напрямку, дозволяє ставити на вирішення низку актуальних питань і свідчить про поступовий процес просування до успіху. Без психологічного консультування зараз не можлива жодна програма підготовки спеціалістів такого напрямку. Після затвердження на Вченій раді Академії рішення про створення "Психологічної служби" відбувається процес науково-методичного і організаційного забезпечення цієї важливої ділянки в підготовці державних службовців. Після розгляду питання "Про результати вступного іспиту з тестування" на Вченій раді Академії готуються психологічні модулі "Соціально-психологічний тренінг розвитку комунікативних здібностей" і "Соціально-психологічний тренінг поведінки у конфліктних ситуаціях", створюється психологічна служба Академії з метою підвищення рівня психологічної культури слухачів - майбутніх державних службовців.

Існуюча практика навчання в Академії дає позитивні результати і ставить нові проблемні питання для подальшого розвитку. Не слід вважати, що навчання це обов'язко-

во лекції. По-перше, лекція є відпрацьованою традиційною формою масового тематичного впливу на людей, але по-друге, лекція знижує можливості викладача-лектора стежити за рівнем знань з теми лекції у слухачів; і третє те, що для керівних кадрів держслужби не бажаний односторонній недіалоговий процес викладення матеріалу. Саме тематичний діалог лектора з слухачами дає їм найкращий результат у засвоєнні матеріалу і певну налаштованість на прогресивний підхід до вирішення актуальних питань. На перехідному етапі розвитку українського суспільства необхідно враховувати і рівень попередньої бази знань, і темп засвоєння нових формувань управлінської думки. Слухач Академії, як і її наступний потенційний резерв мають досвід практичної роботи, низку невирішених посадових питань. Звичним шляхом саморозв'язання вирішуються чи знімаються з порядку денного далеко не всі питання. Скоріше відбувається накопичення нерозв'язаних у свій час завдань і потім вони знову постають у ще більш загостреній категоричній формі. Мова йде про збільшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій. Навчальна програма Академії має пропонувати майбутнім керівним кадрам держслужби працювати в команді, готувати людей до плідної праці згідно з їх здібностями у будь-яких умовах, оскільки покладатися на природні якості людей у техногенному світі небезпечно. Цей напрям програми підготовки слухачів має забезпечити психологічний тренінг слухачів - майбутніх магістрів держслужби. На наш погляд, психологічний тренінг управлінця на вміння діяти у надзвичайних ситуаціях має завершати вивчення таких дисциплін, як держуправління, управління містом, соціальна політика, політологія.

Поки що навчальний процес не дає відповіді на запитання: за якою процедурою чи сценарієм діяти держслужбовцю у разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру на виробництві або соціально-економічного типу в місті. Мову слід вести про те, як виявити причини і знайти вихід із складного становища, тобто за яким сценарієм діяти, розгортати події. До речі: вибух на виробництві у нас офіційно визнається як надзвичайна подія, хоча заходи потім можуть вживатися лише соціально-політичного характеру. Керівні кадри держслужби країни не повною мірою завершують аналіз причин надзвичайних ситуацій, що позначається на їх дивовижній повторюваності. Тут і проявляється саме друга проблема психологічного забезпечення попередження надзвичайних подій: встановлення першопричини надзвичайної ситуації і спрямування зусиль на їх гарантовану профілактику.

Державне управління починається з встановлення і підтримання конституційного порядку і, відповідно, державне управління відбувається, коли будь-яка подія, в тому числі і надзвичайна ситуація, завершується вжиттям необхідних і достатніх заходів на загальнодержавному рівні. З точки зору магістерської програми Академії і магістерських робіт, це означає системний розгляд типових ситуацій на прикладі різних надзвичайних ситуацій і обов'язково проблеми поступового наукового вирішення першочергових актуальних проблем життєдіяльності українського суспільства в межах існуючого галузевого управління.

Психологічний тренінг керівних кадрів держслужби дає їм можливість захиститися від емоційного впливу негативної інформації, з одного боку, і не втратити здатність конструктивно діяти організацією розв'язання першочергових завдань упередження загрозливих ситуацій будь-якого походження - з другого. Маючи різні рівні вразливості, керівні держслужбовці мають навчатися і при цьому корегуватися до рівнів державної необхідності у передбаченні надзвичайних ситуацій як дестабілізуючих факторів. Діючі модулі магістерської програми Академії не охоплюють усіх питань реального життя і потребують модернізації за рахунок теоретичної і практичної роботи на прикладі техногенних, природних і соціально-політичних питань. Перші кроки в цьому напрямку зроблені в Академії на кафедрі управління містом: створено факультативний модуль "Надзвичайні ситуації і ліквідація їх наслідків", 16 годин лекційних і 4 години семінарських і практичних занять на базі Кризового залу Міністерства надзвичайних ситуацій.

Порівняння національних і світових підходів у питаннях добору й підготовки керівних кадрів держслужби показує, що істотних розбіжностей не існує. Певну різницю можна пояснити наявністю природного рівня - фону самоорганізації українського

етносу. Досить згадати період Київської Русі, козаччини, щоб упевнитися у спроможності українців до цілеспрямованих конструктивних дій у періоди загроз. Якщо згадати та врахувати психологічні особливості українських лідерів минулих літ, то вони досягли своїх рівнів завдяки збігу історичних обставин і особистих подій, а їх стартові якості змінювалися під впливом виниклих проблем та особистої мети. Очікується, що поглиблене вивчення спеціалізованих навчальних програм при певних психологічних властивостях і особливостях слухачів дає можливість формувати з них на замовлення команду виконавців посадових функцій-обов'язків на чолі з лідером - генератором ідей. Синтез відібраних якостей слухача і набутих при навчанні вмій та навичок справить позитивний вплив на стартові можливості і подальше кар'єрне просування держслужбовця в умовах конкретних реалій життя, тобто не без аварій і катастроф, і тим більше не без злетів і падінь. Комфортність життя не виключає його жорстокості та конфліктності. Лише набуті здібності управлінця дають йому змогу долати труднощі реального життя. Саме життєву стійкість і невичерпну кмітливість слід розвивати у держслужбовця, щоб у важкі, навіть трагічні періоди він міг знаходити оптимальний вихід. Це важливо тому, що надзвичайні події, аварії породжують певний психологічний аспект ненадійності як самої техніки, так і персоналу з її управління. Тому слід вести мову про надійність державного управління у галузях господарства, які впливають на безпеку людини.

Щодо надійності різних інженерно-технічних і транспортних систем, то вона все ще недостатня для надання безпечних послуг: середній рівень загибелі людей у розвинених країнах підвищується з року в рік. В Україні він становить 1,5 - 2 особи щогодинно.

Ми мусимо стверджувати, що неувага та незнання "дрібниць" або "деталей" у техніці веде до трагедій. На жаль, сталися авіакатастрофи близько Парижа, Москви, Лондона, біля інших міст світу. Через вибух одного з двигунів спалахнув на злітній смузі аеропорту Аляски літак із 229 пасажирами і 10 членами екіпажу. Американські автори Д. Лойд і М. Липов у своїй книзі "Надійність" пишуть, що вона (надійність) позначається на вартості, на психологічній атмосфері навколо літаків, оскільки характеризує безпеку людини, а інколи і націй, якщо щось може трапитися з надпотужним ядерним арсеналом. Так, у Сполучених Штатах мав місце випадок з бомбардувальником В-52, який внаслідок надзвичайних обставин був змушений скинути на своїй території термоядерну бомбу, яка знаходилася його на борту, над густонаселеним штатом Південна Кароліна. Для того, щоб при падінні бомба не вибухнула, встановили шість застережників. Бомбу скинули. Вона не вибухнула. Коли її знайшли, виявилось, що з шести застережних засобів п'ять не спрацювали. Тільки завдяки шостому не сталася жахлива катастрофа.

Такий напрям роботи держслужбовців, як уміння приймати точні безпомилкові рішення у випадку надзвичайної, нестандартної ситуації слід деталізувати, вивчати і виявляти недоліки для подальшого створення і вдосконалення державних стандартів безпеки. Тут приховані спеціальні питання, які знаходяться поза компетенцією органів держуправління. Питання навколо цього напряму не розглядаються як об'єкт наукового аналізу і спеціальної підготовки кадрів, що затримує опрацювання державної системи безпечної життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди... - Л.: Лениздат, 1992.
2. *Волков И.П.* Руководителю о человеческом факторе: социально-психологический практикум. - Л.: Лениздат, 1989.
3. *Гончаров Г.А.* Суггетия: теория и практика. - М.: КСП, 1995.
4. *Михеев В.И.* Социально-психологические аспекты управления. Стиль и метод работы руководителя. - М.: Молодая гвардия, 1975.
5. *Муздыбаев К.* Психология ответственности. - Л.: Наука, 1983.
6. *Корнев М.Н., Коваленко А.Б.* Соціальна психологія. - К., 1995.
7. *Бернацкий Д.* Коэффициент надежности // Киевские новости. - 1995. - 4 августа. - № 30 (177).